

Mevlânâ'nın Eserlerinde Susmak ve Dinlemek Üzerine

Prof. Dr. Ali Yıldırım: Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ

Received: 04/01/2025

Accepted: 07/01/2025

Mevlânâ'nın Eserlerinde Susmak ve Dinlemek Üzerine

On Silence and Listening in the Works of Maulana

Ali YILDIRIM¹

E-mail: ayildirim@firat.edu.tr

Orcid ID: <https://orcid-org/0000-0001-9228-6111>

Özet

Konuşmak, susmak ve dinlemek kişinin en temel becerilerindendir. İnsanların kendi aralarında sağlıklı iletişim kurmalarında en belirleyici unsurlar bu dinamikler üzerine oturmaktadır. Konuşmanın en belirleyici ögesi olan dilin ilk ve en önemli özelliği insanlar arasında iletişimi sağlamasıdır. Bir kişinin konuşması esnasında muhatap veya muhatapların susması ve dinliyor pozisyonunda olması bu iletişim ve anlaşmanın sağlıklı olması açısından gereklidir. Ancak konuşmanın zamanı, yeri ve üslubu da bu iletişim ve anlaşmanın önemli bir tarafını oluşturmaktadır. Diğer taraftan dinleme pozisyonunda olanın da edilgen bir tavırla sadece duyma aşamasında kalmayıp dinleme ve algılama kanallarını açması gerekmektedir. Dinlemeye aktif katılım, sözün yerini bulmasında ve nihai amaca ulaşma noktasında zaruridir.

Mevlânâ, mutasavvıf bir düşünür ve şairdir. Onun eserlerinde konuşmak, susmak ve dinlemek hususlarında oldukça fazla ifade bulunmaktadır. O, bazen kendisine susmayı telkin ederek hakikat bilgilerini anlatmada kelimelerin yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bazen de susarak kendi iç sesine kulak vermenin önemine işaret etmektedir. Mevlânâ, tasavvufun önemli düşüncelerinden olan hâl dilini de şiirlerinin konusu yapmıştır. Buna göre varlık âlemindeki canlı-cansız her şey hal diliyle konuşmaktadır. İşte susarak, sessizliği sağlayarak can kulağı ile varlığın sesini dinlemek gerekir. Bu sesler aslında hakikatin sesleridir. Ona göre insanın yaratılması gayesi de bu hakikat seslerini dinleyerek tefekkür etmek ve ibret almak olmalıdır. Mevlânâ bazen, anlayışı kıt olanların yanında konuşulmaması ve susulması gerektiği üzerinde de durmaktadır. Çünkü bu, boşuna zahmet çekmeye, üstelik derin hakikatlerin yanlış anlaşılmasına da neden olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konuşmak, Susmak, Dinlemek, Anlamak, Mevlânâ

Abstract

Speaking, remaining silent, and listening are among the most essential skills of a person. These dynamics are the foundation for healthy communication among individuals. The primary and most significant function of language, the most defining element of speaking, is facilitating communication among people. For effective communication and understanding, it is essential that when one person speaks, the others remain silent and actively listen. However, the timing, place, and tone of speech also play a crucial role in ensuring successful communication and understanding. On the other hand, those in the listening position should not merely hear passively but must open their listening and comprehension channels. Active participation in listening is indispensable for the message to find its place and achieve its intended purpose.

Maulana, a Sufi thinker and poet, frequently addresses the topics of speaking, silence, and listening in his works. At times, he advises himself to remain silent, emphasizing that words cannot convey the truths of existence. At other times, he highlights the importance of listening to one's inner voice through silence. Maulana also explores the "language of the state" (hâl dili), a significant concept in Sufism, in his

¹ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ

poetry. According to this idea, everything in the universe, whether living or Non-living communicates through its state. Thus, by maintaining silence and creating stillness, one can listen with the ear of the soul to the voice of existence. These voices, in essence, are the sounds of truth.

According to Maulana, the purpose of human creation is to listen to these truths, reflect upon them, and take lessons. At times, he also underscores the necessity of remaining silent in the presence of those with limited understanding. Speaking in such cases may lead to unnecessary effort and misinterpreting profound truths.

Keywords: Speaking, Silence, Listening, and Understanding, Maulana

Giriş:

Dinlemek, genel algımızda pasif yani edilgen bir eylem olarak algılanmaktadır. Oysaki işin hakikatinde dinlemeyi esas itibarıyla tefekkürün başlangıcı olarak kabul etmek de mümkündür. Dinlemek basit anlamda sadece herhangi bir sesi/sözü işitmekten ibaret değildir; kültürümüzde söylendiği gibi, nasıl ki bakmak görmek demek değilse dinlemek de sadece işitmek değildir. Yine kültürümüzde susup dinlemenin önemine binaen “Söz gümüşse sükût altındır.” meşhur atasözü yaygın olarak kullanılmaktadır. Dinlemek, işitmenin ötesinde sesi/sözü algılama, yorumlama ve bir neticeye ulaştırma ameliyesidir. Mevlânâ yaklaşık yirmi altı bin beyitlik meşhur “Mesnevî”sine “dinle” anlamındaki “bişnev” sözü ile başlamaktadır. Eserin başındaki “dinle” hitabı, ciddi bir uyarı ile birlikte bir uyanıklığa da çağrıdır. Bu durum, kenarda bir gözlemci olmaktan çok işin içine katılarak onunla hemhâl olmanın da göstergesidir. Aslında dinlemek, kişinin kendi iç sesiyle de konuşması olarak düşünülebilir.

Tasavvufî düşünceye göre Hak, “a’yân-ı sâbite” dediğimiz bütün varlığın sabit gerçekliklerine yani silüetlerine “kün” yani “ol” demiştir. Bu söz, Kur’an’da on iki defa zikredilmektedir. Klasik olarak söylenen, Allah bizi yoktan yarattı, sözü mutasavvıflar tarafından eksik ve yanlış kabul edilir. Zira Allah için yok diye bir şey söz konusu olamaz. Mutasavvıflara göre Hak, mutlak surette olmayan bir şeye ol demez; Hakk’ın hitap ettiği öyle ya da böyle bir muhatabı söz konusudur. Bunlar da sabit gerçekliklerdir. Bu mantığa göre ilk yaratılan aslında sözdür. Buna mukabil mevcudat dediğimiz varlık birimlerinin de ilk fiili işitmek veya dinlemektir. İşitilen “kün” yani “ol” sözü, mevcudatta algılama aşamasına geçerek bizatihi uygulanma aşamasına ulaşmıştır. Bütün bunların ışığında “Mesnevî”nin başlangıç sözü olan “bişnev”i basit bir, dinle de ibret al, düzleminden daha derinlere taşımak mümkündür:

“Sus, sus ki “kün-ol” emrinin verdiği şaşkınlık sözden de üstün oldu şimdi.” (C2.353)

“Her dem Allah’tan “Elestü” sesi gelir, cevherlerle arazlar da o sesten var olmaktadırlar. Gerçi bunlardan zahiren “Belâ” sesi gelmezse de onların yokluktan gelmeleri, var olmaları “Belâ” demeleridir.” (MC1. 2110)

“Bu söz can memesinde süttür. Emen olmadıkça güzelce akıyor. Dinleyen susuz ve arayıcı olursa söyleyen ölü bile olsa söyler.” (MC1. 2375)

Mevlânâ, şiirlerinde zaman zaman “susmuş” anlamına gelen “hâmûş” kelimesi ve türevlerini de kullanmıştır. Mevlânâ, bu kelimeyi daha çok hakikati anlatmada sözlerin yetersiz kalması üzerine kullandığını ifade etmektedir. Ancak belki de dile getirilmeyen önemli bir tarafı da tefekkür boyutudur. Bazı kaynaklarda Mevlânâ’nın mahlası olarak da değerlendirilen bu kelime, Seadet Şihyeva’ya göre onun mahlası değildir: “Kanaatimize göre, Mevlânâ sırlı bir biçime sahip ‘Hâmûş’u mahlas gibi değil, şiirine değişik bir biçim ve farklı ifade tarzı getirmek maksadıyla kullanmıştır” (2007: 202). Her hâlükârda bu kelime susup dinlemeyi imlemesi açısından önemlidir. İlahi aşkın vecdi ile coşup dalgalandıktan sonra derin bir sükût ve sükûnet içinde susup dinlemek ve tefekkür etmek, nihai aşama olsa gerekir. Mevlânâ, özellikle “Dîvân-ı Kebîr”de “sus” kelimesini başta kendi nefesine hitap olmak üzere yaygın bir şekilde kullanmaktadır.

Divan-ı Kebir’in her cildinde ortalama olarak yüz civarında “sus” ve “dinle” kelimeleri geçmektedir. Bunu divanın bütününe hasredersek sadece bu eserde altı yüz kere sus ve dinle ikazı ile karşılaşırız.

Aynı şekilde Mesnevî’de de oldukça fazla bir şekilde söz konusu hitaplarla karşılaşmaktayız. Buradan şunu çıkarmak mümkündür ki, Mevlânâ söylenenin idrak edilmesini, tam anlamıyla kavranılmasını istemektedir:

“Asıl seslenen gönüldür, gönlün sesidir beden dağına akseden; ey sese yapışan, sus da sesin geldiği yere sarıl.” (DC1. 1646)

“Sus, sus ey dil, süsenlerin dili gibi, nergis gibi göz kesil de bahçeye bakadur.” (DC1.2978)

“Sus da harfsiz, dilsiz, o söylesin; zaten dil, o dilse bu dillerin ne değeri kalır ki?” (DC1. 2278)

“Sus da gücün yeterse manaları harfsiz söyle; harfsiz söyle de söz alanına gönül hâkim olsun.” (DC1. 2429)

“Bekleyerek, gözetleyerek susmak daha iyi, çünkü sözde boyuna ıstırap var; yardım edecek geldi, yardım edecek geldi, Müslümanlar yardım isteyin.” (DC1. 1393)

“Âşkın susması daha hoştur, denizinse coşup köpürmesi. Sükût içinde söylenen sözler, aynada görünen şekiller, yüzler gibi daha hoştur, daha güzel görünür.” (DC1. 2193)

Mevlânâ, konuşmak/söylemek, susmak ve dinlemek silsilesini tasavvufun önemli bilgilenme aşamaları olan “yakîn” bilgisi ile de konumlandırmaktadır. Öyle anlaşıyor ki söylemek “ilme’l-yakîn”, susmak “ayne’l-yakîn”, dinlemek/kavramak ise “hakka’l-yakîn” mertebelerine karşılık gelmektedir:

“Ateşin varlığını sözle bildir, bu varlığa sözle yakîn hâsıl ettinse pişmeyi iste, sözde kalma. Yanmadıkça o bilgi, aynel yakîn değildir. Bu yakîn’i istiyorsan ateşe dal. Kulak, hakikate nüfuz ederse göz kesilir. Yoksa söz kulakta kalır, gönle tesir etmez. Bu sözün sonu gelmez.” (MC2. 860)

“O yakîn bilgi bana “Sus” dediği hâlde görme hırsı “hayır, coş!” demekte.” (MC2. 1822)

“Birisi, bilir bir adama sordu: A sözü güzel er, hak nedir, bâtul ne? O er, adamın kulağını tutup bu bâtuldu dedi, gözse haktır onun her şeye yakîni vardır. O, yani duymak, buna nispetle bâtuldu. Emin kişi, sözlerin çoğu da nispetten ibarettir.” (MC5.3907)

Her Şey O’nu Dinliyor

Mevlânâ’ya göre sadece canlılar, bhusus insanlar dinlemekle mükellef değildir. Zerreden kürreye bütün varlık âlemi ilahi sese kulak vermektedir. Tasavvuf anlayışında varlık için, ezelden bir zamanda Allah’ın “kün/ol” emrine tabi olarak var olmuşluk ve bitmişlik söz konusu değildir. Bu anlayışa göre Allah her an “Kâbız” ismine bağlı olarak varlığı topyekûn dürüp yok etmekte, “Bâsıt” ismine bağlı olarak da yeniden yeniye yayarak var etmektedir. Bu durum anın çok küçük dilimlerinde seri bir şekilde devam ettiği için biz her şeyi var gibi görürüz:

“Her dem Allah’tan “Elestü” sesi gelir, cevherlerle arazlar da o sestten var olmaktadırlar. Gerçi bunlardan zahiren “Belâ” sesi gelmezse de onların yokluktan gelmeleri, var olmaları “Belâ” demeleridir.” (DC4.2110)

Dinlerin ve düşünce sistemlerinin çoğuna göre ilk yaratılan söz idi. Tasavvuf anlayışına göre bu söz, Allah’ın “kün” yani “ol” sözü idi. Buna bağlı olarak Allah’ın gerçekte yok olana “ol” demeyeceği, nihayetinde Allah’ın bilgisinde ezelden beri var olan varlığın sabit gerçekliklerine “ol” demesi dile getirilmektedir. Bu itibarla varlık birimlerin ilk fiili de duymak ve dinlemek olmaktadır:

“Eğer cemadat Allah’ın “Kün-ol” emrine vâkıf olmasalar (ve bu emri duyup, bu emre uyup, varlık âlemine gelmemiş bulunsalardı) bu söz âlemde o vakit reddedilirdi.” (DC4.2120)

Her Şey O’nu Anlatıyor

Tasavvufun öne çıkan varlık anlayışına göre sadece gerçek bir varlık vardır. O da vücûd-ı mutlak olan Hak’tır. Onun dışında kalanlara varlık bile denmez; onlar mutlak yokluk olan âdem-i mutlakıtır. Yani

mevcudat dediğimiz âlem, tasavvuf anlayışına göre, var gibi görünmesini mutlak varlık olan Hakk'a borçludur. Hak'la âlem arasındaki ilişki gölge sahibi kişi ile gölge, aynaya bakan ile aynadaki görüntü analogileri ile anlatılmaktadır. Kesret ve mâsivâ adları ile nitelenen unsurlar bir yönüyle Hakk'ın görünmesini engelleyen perdeler hükmünde olmakla birlikte, onlar aynı zamanda Hakk'ın tecellileri olmak yönüyle de yön gösteren levhalar gibidir. Dolayısıyla varlık âlemindeki her nesne Hakk'ın bir sıfatını veya ismini tezahür ettirir. Bu vasıfları itibarıyla nesneler kendi hâl dilleriyle sürekli bir şeyleri anlatmaktadır. İşte bunların hâl diliyle anlattıklarını insanlar sadece bilinen kulaklarıyla duyup algılamazlar. Bu sesleri duyabilmek için can kulağı ve görebilmek için de basiret gözü gerekmektedir. Kur'an'da da bu minvalde ayetlerin varlığı söz konusudur: "Yedi kat gökler ve yer ve bu ikisi arasındakiler O'nu tesbih ederler; hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tesbih etmesin. Ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halîm'dir, çok bağışlayandır." (İsrâ, 17/44) (Hadîd, 57/1) (Rahman, 29)

***"Sus da hikâyelerin doğuşunu güneşten duy: o doğu olmasaydı ben zaten doğamaz, söner kalırdım."* (DC2.3804)**

***"Sus da susanların davulunu dinle; Tanrı, yeni bir ömürle güç-kuvvet versin sana."* (DC5.582)**

***"Yürü, bir an mezarlığa var da susarak otur. O söz söyleyip duran susmuşları gör!"* (MC3.4764)**

Mutasavvıflar bilinen âlemi "âlem-i kebir", insanı ise "âlem-i sağır" olarak görmüşlerdir. Yine onlara göre Allah'ın daha kapsamlı kitabı Kur'an'a nispetle âlemdir. Ancak onu okumak için üst düzey donanım gerekmektedir. Tasavvuf anlayışında, âlem kitabının okunması, insanın Allah'ın varlık ve birliğine dair delilleri (ayetleri) anlaması ve tefekkür etmesi demektir. Buradaki okuma, sadece yüzeysel bir bakış değil, derin bir idrak ve hikmeti kavrama çabasıdır. İnsan, evrendeki her varlığa bir 'âyet' gibi bakarak, Allah'ın sonsuz ilmini ve sanatını keşfetmeye çalışmalıdır. "Bazı kelimciler âlemi Allah tarafından yazılan bir kitaba benzetmişlerdir. Âlemdaki her bir şey bir harftir. Harfler kelimeleri oluşturmak için bir araya gelirler. Kuşlar, çiçekler, taşlar ve ağaçlar hep harflerden oluşmuş kelimelerdir." (Chittick-Murata, 2000)

***"Sus da dinle bahçeden, kuşlardan gelen yeni haberleri babacığım; mekânsızlık âleminde uçarak bir oktur, gelen."* (DC1.116)**

Her Kişinin/Şeyin Dinleme, Anlama ve İdrak Seviyesi Aynı Değildir

Âlemden her nesne kendi miktarınca var olur. Bu durum, onlara tahsis eden sınırlar içerisinde cereyan eder. Bunu sadece türlerin ve nesnelerin farklılığı noktasından da görmemek gerekir. İnsanlar arasında da anlama ve algılama kapasiteleri açısından seviye farkları bulunmaktadır. Zira bazıları sadece kafa kulağı mevcutken bazılarında aynı zamanda can kulağı da bulunmaktadır. Zaten hakikat bilgilerini duyabilmek için mutlaka can kulağı gerekmektedir. Mevlânâ, bu farkındalığı ve dolayısıyla idrak seviyesini ***"samandan daneyi ayırmak"* (DC2.200)** olarak görmektedir:

***"Ey şaşı; bunları can kulağıyla dinle, gözüne kulak yoluyla ilaç ver!"* (DC2.315)**

***"Hırsa düşkün olan, yüzlerce hikâye dinler de haris kulağına girmez."* (DC2.589)**

***"Bayezid, o nokteleri dinledi, altın bir küpe gibi kulağına taktı."* (DC2.2250)**

Mevlânâ'nın eserlerinin bazı yerlerinde konuşmanın aksülamel bulmaması, karşıdaki dinleyici kitlesinin o kapasitede olmaması durumunda konuşmayı kesip susmanın doğruluğuna vurgu yaptığı görülmektedir. "Herhangi bir kimse Mushaf ve hadis hafızı olabilir; ancak çok az kimse Allah'ın ve Resul'ünün söylediklerinin hakikatini fahmedebilir. Herkes kendi kabı elverdiği ölçüde ve nasibince anlar." (Chittick, 2010)

***"Bir gönül, hayale düştü mü delil getirsen bile hayali artar. Söz, o gönülde illet hâline gelir; gazinin kılıcı hırsıza alet olur. Bu takdirde, öyle adama verilecek cevap susmaktan ibarettir. Ahmakla konuşmak deliliktir."* (DC2.2715)**

***"Herkesin doğru işitmeye kudreti yoktur. Her kuşçayır, bir inciri bütün olarak yutamaz. Hele ölmüş, çürümüş, hayallere dalmış kör bir kuş olursa."* (DC4.2760)**

“Anlatılanı anlamaya, söyleneni dinlemeye liyakatin yoksa söz söyleyenin söyleme kabiliyeti seni görür anlar... yatar, uyur!” (MC3.3207)

Dinleyen, anlamak ve algılamak için kendini geliştirmeli, bir liyakat kazanmalıdır. Konuşan ise, muhatabının seviyesini fark etmeli ve hakikati, anlamaya hazır olmayan biriyle paylaşmaktan kaçınmalıdır. Bu, bilginin ve hikmetin değerini koruma anlayışını da ortaya koyar. Rıza Arasteh de bu hususta Mevlânâ ile ilgili şunları söylemektedir: “Mevlânâ, kendi ruhunun sırlarını kelimelerle ifade etmenin çok zor olduğunu gördü. Bunun için ifade vasıtası olarak o, remiz ve kinayeler (allegories), hikâyeler, tasavvurlar (ideation) ve örnekler ve tipler (exemplification) kullandı.” (Arasteh, 2000)

“Sus da bunu herkes duymasın; zaten hayrımızı, şerrimizi anlayabilecek kim var ki?” (DC2.74)

“Artık, böyle kişiye bir şey söylenemez, ona karşı susmak daha iyidir... Çünkü ahmaklara verilecek cevap sükûttur.” (MC4.3297)

“Kulak, idrakin bir an içinde gördüğü şeyleri, yıllarca dinlese bitmez.” (MC4.1885)

“Sus, sırları söyleme, sus ki ‘min ledün’ sırrına ağıyar nasıl erebilir? Sıkıntının anahtarıdır sabır.” (DC1.510)

Mevlânâ'ya göre söz söyleyen, muhatabının kapasitesi ve algılamasını dikkate alarak söylemelidir. Çünkü dinleyiciye kavrama ve algılama seviyesinin üzerinde söz söylemek, âdeta bir araca istiap haddinin üzerinde yük yüklemek gibidir. Mevlânâ bu durumu un, su ve hamur bağlamında kurgulamıştır. Bu kurguda dinleyen, hamur gibi şekillenmeye ve yoğrulmaya hazır bir kitle olarak tasvir edilir. Hamurun yoğrulabilmesi için suya ihtiyacı olduğu gibi, insanın anlayışı ve zihinsel gelişimi de söze, bilgiye ve hikmete bağlıdır. Dinleyen kişi, ne kadar öğrenmeye ve anlamaya açıksa, söz de o kadar etkili olur:

“Dinleyen, hamur yoğuranın önündeki hamura benzer; söz de suya benzer. Hamura, ne kadar su gerekse o kadar su döker.” (Fihimafih 8. Bölüm)

Sus ve Dinle

Mevlânâ'nın şiirlerinde sıklıkla vurguladığı ifadelerden biri de “susun ve dinleyin” uyarısıdır. Kur'an'da A'raf suresi 204. ayette yer alan “Susun, dinleyin” emrini işit, sükût et. Mademki Allah dili olamadın, kulak kesil. Söylersen bile sual tarzında söz söyle.” ikazı, Mevlânâ'nın sık sık başvurduğu ve yer verdiği bir ayettir. “İmam Rıza'dan nakledilen bir hadiste de şöyle buyruluyor: ‘Sükût hikmet kapılarından bir kapıdır, her hayrın yol göstericisidir.’ (Allame Tabatabaî 2004)

“Susun, dinleyin” emrini işit, sükût et. Mademki Allah dili olamadın, kulak kesil. Söylersen bile sual tarzında söz söyle.” (DC2.3455)

Susmak ve dolayısıyla dinlemek, bir tür içsel arınma ve manevi olgunlaşma yolu olabilmektedir. Zira, insan sürekli konuştuğunda zihinsel ve ruhsal bir kirlilik meydana gelir; susmak ise kişinin kendi iç sesini dinlemesine ve iç dünyasına yönelmesine olanak tanır. Nitekim tasavvuftaki seyr ü sülûk, aynı zamanda kişinin kendi iç dünyasında yaptığı bir yolculuktur:

“Sabır ve sükût, Allah rahmetine sebep olur. Bu araştırmaysa hastalık nişanesidir. ‘Susun, dinleyin’ emrini canla, başla kabul et de sevgilinin mükâfatına eriş, rahmetine nail ol.” MC3.2725)

Mevlânâ, susmanın ve dinlemenin sadece sözlerden uzak durmak olmadığını, kişinin kendisiyle ve ilahi hakikatle bir bütün hâline gelmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu durumun edilgen bir tavır içinde değil, tabiri caizse aktif bir katılımı gerçekleşmesi gerektiğini hatırlatır. Şüphesiz bu, kişinin algılama ve idrak edebilme kapasitesi ile de bağlantılıdır. Belki bunu bir konsantre olabilme yetisiyle de değerlendirmek icap etmektedir. Psikolojik olarak, susmak ve dinlemek bireyin kendini anlamasına, içsel huzuru bulmasına ve empati yeteneğini geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde yapılan araştırmalar da bu tür içsel pratiklerin stres seviyelerini azalttığını, zihinsel berraklığı artırdığını ve duygusal düzenleme becerilerini geliştirdiğini göstermektedir. “İnsan uyanmak için Tanrı'yla ilişkiye

girmenin yolunun dışarıda değil kendi içinde, doğrudan doğruya içte olduğu gerçeğini, görmek, anlamak zorundadır.” (Brunton, 1995)

Konuşmanın Hadsizliği-Kelimelerin Yetersizliği

Mevlânâ'nın, özellikle kendisine susmayı telkin etmesi ile de sık sık karşılaşmaktayız. Bunu, hem bir haddi tecavüz olarak görür hem de bu derin ve soyut hikmetleri anlatmada sözlerin kifayetsizliği üzerinden değerlendirir. İlahi olanı, ilahi olmayanların tam manasıyla ifade edebilmesi ona göre mümkün değildir. Kaldı ki insanların tesis ettiği dil malzemelerinin de ilahi hikmetleri anlatmada yetersiz kalması tabiidir. Bazı araştırmacılara göre Mevlânâ'nın aynı zamanda mahlas olarak da kullandığı belirtilen “hâmûş” kelimesinin bu bağlamda kullanıldığı görülmektedir. Mevlânâ, sus, konuşma artık diyerek kendi kendisine âdeta bir had bildirmektedir:

“Ölü gibi sus a gönül; zaten bu dil yüzünden varlıkla töhmetlenmişiz biz.” (DC6.2051)

“Söz söylemek çocukluktur, susmak adamlık, erlik; sen çevik bir Rüstem misin? Ne gezer, çelik - çomak oynayan bir çocuksun sen.” (DC2.1929)

“A gönül, sus da hep harfsiz konuş; neliksiz, niteliksiz âlemden, dilsiz, dudaksız bahset.” (DC2.3369)

“Yeter, sus da harften anlama kaç, niceye dek anlamı harflerle emip duracaksın? Dışleri çıkmayan çocukların harcıdır emmek; yiğitse somunu ısıtır.” (DC4.1589)

“Sus ki aklın diline mühür vurulmuştur; yerinde otur, sular karardı.” (DC5.4424)

“Sus ki harften, sestem başka sen, daha yüzlerce lâkaba binersin.” (DC5.4454)

Arifler, ilahi hakikatleri büsbütün düz ifadelerle anlatmanın sakıncalarını da dile getirmişler ve bu hakikatleri birtakım remizlerle anlatmak gerektiğini belirtmişlerdir. Yine onlara göre “sadece bazı insanlar, ehl-i râh ve sülûk olduklarında anlayabilirler. Bunların dışında hiç kimse Mevlevî'ye göre kuşlar dilinin *Mantku't-tayr* olduğunu anlayamaz.” (Mutahharî, 1997)

“Sus ki söylenecek şeyler, söylenemez zaten; sırrını, can yoluyla söylemek gerek.” (DC5. 2965).

“Sus ki Tanrı yemeği, gayb şarabı olmadıkça şu harf, şu söz, iki üç boş kâsedan ibaret.” (DC2. 3959).

Sonuç

Mevlânâ'nın eserlerine baktığımızda onun konuşmak, susmak ve dinlemek üzerinde oldukça fazla durduğu görülmektedir. Konuşmayı olumsuzlayan Mevlânâ, susmanın ve dinlemenin önemine sık sık vurgu yapmaktadır. Aslında onun olumsuz olarak gördüğü konuşma, laf ve söz kalabalığına boğulmuş konuşmadır. Oysaki varlık âleminde her şey ona göre hâl diliyle zaten konuşmaktadır. Asıl olan bu konuşmayı duyabilmek ve anlayabilmektir. Kur'an'da geçen “susun ve dinleyin” ayetini de kendine rehber edinen Mevlânâ, bu bağlamda susmanın ve dolayısıyla dinleyerek idrak seviyesini yükseltmenin zarureti ortaya koymaktadır. Onun bu husustaki ifadelerine baktığımızda, sadece susarak pasif, edilgen bir tavırla dinlemenin de anlamsız olduğu gerçeğine ulaşmaktayız. Susmak, dil ile susmak olabilir ancak onun karşısına kalp ve ruh ile yapılan konuşmayı konumlandırmak gerekir. Bu aynı zamanda, aslında kişinin kendi iç sesini dinlemesi demektir.

Sonuç olarak Mevlânâ, susmayı ve dinlemeyi birkaç açıdan ortaya koymuştur. Öncelikle susma ve dinlemeyi, algı ve idrak seviyesini artırarak varlığı, yaratıcıyı bu bağlamda eşyanın mahiyetini kavrama yolu olarak görmektedir. Yine hakikati bulma yolunda kendi iç sesini dinleyerek bir farkındalığa ulaşmayı hedeflemektedir. Mevlânâ, bu hususta sadece diğer kişilere değil kendisine de susup dinlemeyi/düşünmeyi sürekli telkin etmektedir. Bu, ona göre yaratılmanın asıl nedenidir. Yine ona göre yaratıcının da insanlardan istediği budur. Mevlânâ varlıktaki derin hikmetleri algılama ve kavrama noktasında kifayetsiz olanların yanında susmak gerektiğini de sık sık vurgular. Bu derin meseleler herkesin kavrayabileceği şeyler olmadığı için, onlardan gizlemek gerekir. Bunun iki türlü zararı söz konusudur. Biri bu meseleleri anlamayanların mevcut çizgilerinden de sapabilme ihtimali, diğeri ise bunun bir zaman kaybı olacağı gerçeğidir.

Mevlânâ'ya göre susmak, aynı zamanda tabiri caizse sessizliğin sesini dinlemektir. Varlık âlemindeki olay, olgu ve nesneler kendi miktarlarınca, hâl diliyle her an konuşmaktadırlar. Susmak, onların sesini duyabilmenin ilk aşamasıdır. Ancak onların sesini duyabilmek için sadece susmak kâfi değildir. Bunun için kafa gözünün yanında basiret gözünün de açık olması, kafa kulağının yanında hakikat kulağının da açık olması gerekmektedir. Bu hâl aynı zamanda bir tefekkür hâlidir. Tefekkür ise kişinin hem kendi iç dünyasına hem de dış dünyaya pencere açmasıdır.

KAYNAKÇA

- Allâme Tabatabâî. (2004). *Özün özü* (T. Çetinkaya & O. Düz, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Arasteh, A. R. (2000). *Aşkta ve yaratıcılıkta yeniden doğuş: Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin kişilik çözümlemesi* (B. Demirkol & İ. Özdemir, Çev.). Ankara: Kitabiyat.
- Brunton, P. (1995). *İçsel gerçeklik* (G. Akol, Çev.). İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Chittick, W. C. (2010). *Kosmostaki tek hakikat* (Ö. Çolakoğlu, Çev.). İstanbul: Sufi Yayınları.
- Chittick, W. C., & Murata, S. (2000). *İslam'ın vizyonu* (T. Koç, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2006). *Kur'ân-ı Kerîm meali* (H. Altuntaş & M. Şahin, Haz.). Ankara: DİB Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (2000). *Dîvân-ı Kebîr'den seçmeler* (Ş. Can, Haz.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (1985). *Mesnevî ve şerhi* (A. Gölpınarlı, Haz.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî. (1959). *Fihimañih* (A. Gölpınarlı, Çev.). İstanbul.
- Mutahharî, M. (1997). *Hâfız'da irfan* (N. Çankaya, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şihyeva, S. (2007). Ârif Mevlânâ'nın ruhî durumu: "Ene'l-Hakk" ve "Hâmûş" arasında. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, ss.187-205.